

УДК 37.011

О. О. Ілляк

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

Визначено структурні компоненти психологічного захисту людини. На основі фундаментальних філософських положень про психіку людини запропоновано структуру системи психологічного захисту особового складу.

Ключові слова: психологічний захист трансформації, психологічний захист оптимізації, раціональний психологічний захист, чуттєвий психологічний захист, базовий психологічний захист, свідомий психологічний захист, несвідомий психологічний захист, надсвідомий психологічний захист, автоматизми оптимізації, архетипи оптимізації, латентні мегабіти, наскрізні фантоми, кризисні фантоми, гібридні фантоми, моральний дух, морально-психологічний стан.

Постановка проблеми. Як переконує історичний та сучасний вітчизняний досвід, бойова діяльність військових частин і підрозділів викликає в особового складу глибокі неприємні переживання, які негативно впливають на якість виконання поставлених завдань. Саме тому є нагальна потреба в організації реального психологічного захисту особового складу.

У наукових дослідженнях надані різні аспекти психологічного захисту людини, але науково обгрунтованої системи психологічного захисту особового складу бракує.

Окремі теоретичні розробки щодо забезпечення психологічного захисту не доведені до рівня практичних рекомендацій та застосування у практиці військ, оскільки тема психологічного захисту не була предметом спеціального наукового дослідження, хоча необхідність цього зумовлена практичними запитами та потребами військ. Це викликало протиріччя між потребою забезпечення психологічного захисту особового складу під час виконання службово-бойових завдань та недостатністю її наукового обгрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти дослідження проблем психологічного захисту розглядалися у наукових працях Т. С. Яценко, М. Й. Варія, В. Л. Зликова, В. І. Журбіна, Ф. Б. Басіна, В. Е. Рожнова, В. М. Банщикова, В. Н. Цапкіна, Р. С. Валлерстайна та багатьох інших. Аналіз наукових праць цих та інших науковців висвітлює наявність різних підходів до пояснення природи, сутності та змісту психологічного захисту. Так, деякі науковці пов'язують психологічний захист тільки із *ситуацією конфлікту, травми, стресу* [1], інші стверджують, що психологічний захист – це *повсякденний, нормальний, постійний механізм людської психіки* [2; 3, с. 772].

Так, М. Й. Варій вважає, що психологічний захист *формується поза досвідом і спрацьовує поза сферою свідомості* [3, с. 773, 774], таким чином відносячи психологічний захист до *колективного несвідомого, відкритого* К. Юнгом [4, 300, 301; 5, с. 271; 3, с. 775–785]. Інші науковці, зводячи психологічний захист до *психоаналітичного* розуміння психологічного захисту З. Фрейда [1], відносять його до *особистісного несвідомого* [5, с. 270, 271]; третя група дослідників пов'язує психологічний захист зі свідомістю людини [3, с. 791–802; 2]; четверта група науковців досліджує психологічний захист в усній народній творчості [6, 7]. А *творчість* – сфера *надсвідомого* [8, с. 205].

Багато дослідників стверджують, що психологічний захист – природний механізм, іманентно властивий психіці, *свідомості*; інші наголошують, що психологічний захист – це лише один із способів описання деяких форм поведінки, розумової діяльності, прояву афективності [1].

На думку деяких науковців, зміст феномена психологічного захисту полягає у *витісненні неприємних висновків (логіко-понятійних компонентів свідомості)* у підсвідоме [3, с. 773; 2; 9, с. 291, 292]. Інші вважають, що на рівень підсвідомого *переміщуються неприємні переживання* [3, с. 773; 1].

З нашого погляду, для всіх наведених тверджень спільним є одне – це відсутність суттєвих, універсальних, фундаментальних методологічних засад, на яких ґрунтуються дослідження феномена психологічного захисту та авторські висновки щодо його природи, сутності та змісту.

Необхідність забезпечення психологічного захисту військовослужбовців, недостатність його теоретичного обгрунтування та практичного розроблення саме й обумовило

© О. О. Ілляк, 2016

потребу визначення структури системи психологічного захисту особового складу.

Мета статті – визначити структурні компоненти психологічного захисту людини; на основі фундаментальних філософських положень про психіку людини запропонувати структуру системи психологічного захисту особового складу.

Виклад основного матеріалу. У процесі діяльності щодо задоволення *потреб та інтересів* [10, с. 465–467] люди входять у *взаємодію* з явищами та предметами об'єктивної дійсності [11, с. 286], яка детермінує певні фізичні та хімічні реакції в *органах відчуття* [5, с. 284; 11, с. 287]. Сформовані електричні імпульси за безпосередньої участі біологічно активних речовин (нейромедіаторів) [12] через нервову систему здійснюють *нейрофізіологічну трансформацію* до лівої півкулі головного мозку, яка співвідноситься переважно з раціональною (розумовою) сферою свідомості [5, с. 256, 257].

У раціональній сфері свідомості інформація про відображене [13, с. 188] *трансформується* у психічні здібності – відчуття, сприйняття, уявлення [10, с. 292–293; 8, с. 195], які являють собою зовнішні атрибути об'єктивних явищ і предметів навколишньої дійсності [5, с. 256, 257] та розумову діяльність у формі понять, суджень і умовиводів, які розкривають їх внутрішні властивості [10, с. 294; 8, с. 196]. Трансформація (від латин. *transformatio*) – перетворення.

Наведені здібності та компоненти складають зовнішньопізнавальну (зовнішньопредметну) складову свідомості, де суб'єктивно-особистісні та ціннісно-змістовні компоненти знаходяться як би в знятому латентному (прихованому, невидимому) стані. *Головною метою* раціонального рівня свідомості є корисність, доцільність та істина [5, с. 256, 257], які з'ясовуються через визначення *відповідності* всього, що відображується, інтересам особового складу. У словнику С. І. Ожегова (видання 1970 р.) поняття *відповідність* тлумачиться як співвідношення між чим-небудь, яке виражає погодження, рівність у якому-небудь відношенні.

Захисну дію предметів і явищ реальної дійсності у межах відповідності суспільного буття інтересам особистості, що трансформується і визначається на раціональному рівні свідомості, доцільно називати категорією *“раціональний психологічний захист”* [14, с. 203], показник якого при оцінюванні рівнозначний показнику

морального духу особового складу [14, с. 205]. Ідеальну захисну дію навколишньої дійсності, що повністю відповідає еталонним зразкам інтересів особистості, у результаті трансформації та визначеної відповідності на раціональному рівні свідомості особистості, доцільно позначати категорією *“абсолютний раціональний (ідеальний) психологічний захист”* [14, с. 209], показник якого рівнозначний *абсолютному (ідеальному) моральному духу*.

Наступним етапом психічного відображення є *транспортація* інформації про предмети, явища об'єктивної реальності до емоційної (чуттєвої) сфери свідомості, яка позбавлена безпосереднього контакту з навколишньою дійсністю [5, с. 257]. У чуттєвій сфері свідомості інформація про відображене *трансформується* у переживання людини [11, с. 425]. З. Фрейд метою емоційної сфери свідомості назвав *“принцип задоволення”* [5, с. 257].

Нейропсихологічною основою чуттєвого відображення у формі переживань є *транспортація* зазначеної інформації через електричні імпульси за безпосередньої участі біологічно активних речовин з лівої півкулі головного мозку до правої, яка відповідає переважно за емоційну діяльність [5, с. 256, 257], де активізуються певні структури. За безпосередньої участі гіпофізу, гіпоталамусу та епіфізу щодо синтезу гормонів сигнал посиляється до парних ендокринних залоз наднирок, які виробляють гормон дофаміну або адреналіну. Гормони – це сигнальні хімічні речовини, які здійснюють складний і багатогранний вплив на органи в цілому чи на певні органи та системи-мишені [12; 16].

Захисну дію предметів і явищ об'єктивної реальності у межах відповідності суспільного буття інтересам особистості, що трансформується і визначається на чуттєвому (емоційному) рівні свідомості, доцільно називати категорією *“чуттєвий психологічний захист”* [14, с. 203–204], показник якого при оцінюванні рівнозначний показнику *морально-психологічного стану* особового складу [14, с. 206].

Ідеальну захисну дію об'єктивної реальності, що повністю відповідає еталонним зразкам інтересів особистості, у результаті трансформації і визначеної відповідності на емоційному рівні свідомості особистості, доцільно позначати категорією *“абсолютний (ідеальний) чуттєвий психологічний захист”* [14, с. 209], показник якого рівнозначний *абсолютному (ідеальному) морально-психологічному стану*.

Грунтуючись на філософському положенні про раціональну, чуттєву та *ейдетичну* (єдність раціонального і чуттєвого) форми свідомості [8, с. 195], захисну дію об'єктивної реальності, що *трансформується* на раціональному і чуттєвому рівнях свідомості у логіко-понятійні та емоційні компоненти, доцільно позначати категорією “*базовий (ейдетичний) психологічний захист*”, показник якого при оцінюванні тотожний рівню *людського фактора (людського потенціалу) військових формувань* [14, с. 209].

Генезис *базового (ейдетичного) психологічного захисту* за ключовими словами змісту основних ланок послідовних нейропсихологічних процесів можна позначити таким логічним ланцюгом: потреби, інтереси > діяльність > взаємодія > чуттєве відображення > нейрофізіологічна транспортація > раціональна трансформація > відповідність > психофізіологічна транспортація > чуттєва трансформація. Генезис (від грец. *genesis*) – народження, походження, джерело.

Захисну дію об'єктивної реальності, яка у діалектичній єдності на раціональному і чуттєвому рівнях свідомості *трансформується* у раціональний психологічний захист, чуттєвий психологічний захист, базовий психологічний захист, абсолютний (ідеальний) раціональний психологічний захист, абсолютний (ідеальний) чуттєвий психологічний захист, доцільно позначати категорією “*психологічний захист трансформації*”.

Графічне відображення наведених теоретичних положень подано на рисунку. На ньому психіка людини зображена у формі еліпса, який вертикальна лінія ділить на чуттєвий рівень психіки (ЧРП) і раціональний рівень психіки (РРП), а горизонтальні лінії її ділять на свідому сферу психіки (свідомість), несвідому сферу психіки (несвідоме) і надсвідому сферу психіки (надсвідоме).

Вище були розглянуті психологічні аспекти *захисної дії* об'єктивної реальності в умовах відповідності суспільного буття людини її інтересам. Однак філософський закон про єдність і боротьбу протилежностей [10, с. 243–248], висновки науковців [15] свідчать про те, що об'єктивна реальність не тільки забезпечує, а й руйнує життєдіяльність людини на рівні невідповідності предметів і явищ суспільного буття її інтересам. Інформація про виявлену невідповідність через складну систему нейропсихологічних процесів на чуттєвому рівні свідомості трансформується у негативні душевні переживання. Зменшити або усунути

такі переживання можна лише способом *оптимізації* виявленої невідповідності. У Вікіпедії поняття *оптимізація* (від англ. *optimisation*) тлумачиться як процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень.

На нашу думку, можливі такі способи оптимізації невідповідності предметів і явищ об'єктивної реальності інтересам людини: реальне задоволення потреб та інтересів; коригування потреб та інтересів; витіснення; заперечення реальності; деперсоналізація; раціоналізація; проекція; ідентифікація; компенсація; сублімація; регресія, обман, маніпуляція, агресія та ін.

Як зазначалося вище, безпосереднім чинником переживань людини є інформація. Але джерелом інформації, яка надходить до свідомості людини, є не тільки навколишня дійсність, а й *несвідома сфера психіки* людини, до якої науковці відносять сукупність психічних явищ, станів і дій, що перебувають поза сферою розуму, несвідомих, таких, що не піддаються, принаймні на цей момент, контролю з боку свідомості [5, с. 266]. Несвідоме має два глибинні рівні. Це відкрите З. Фрейдом *особистісне несвідоме* як відображення у психіці індивідуального досвіду [5, с. 268] та *колективне несвідоме*, що є досвідом попередніх поколінь, відкрите К. Юнгом [4, с. 300, 301].

З нашого погляду, *несвідома сфера психіки людини містить такі види інформації*.

1. Інформація про психічні явища, яка спочатку контролювалася свідомістю, а потім у результаті тривалого тренування й багаторазового повторення набула несвідомого характеру і зберігається в особливому шарі несвідомого – підсвідомості [5, с. 266, 167]. Таку інформацію прийнято називати *автоматизмами*.

2. Інформація, що попередньо була у свідомості, але є такою, про яку забули чи свідомо витіснили в особистісне несвідоме. Цю інформацію пропонується позначати категорією “*латентні мегабіти*”. Латентний (від латин. *latentis*) – прихований, невидимий; мега (від грец. *μεγας*) – великий; біт – мінімальна одиниця кількості інформації.

3. Інформація про обставини, явища, предмети та особисті переживання з приводу небезпечної для життєдіяльності людини події (ситуації), яка була мимовільно витіснена зі свідомості до особистісного несвідомого. Таку інформацію пропонується позначати категорією “*кризисні фантоми*”. Фантом (від фр. *fantome*) – привід. Як вважав З. Фрейд, у несвідоме

витісняються *травмуючі переживання* [1], які він назвав *комплексами* [5, с. 270].

4. Інформація, що потрапила до особистісного несвідомого без усвідомлення її людиною в результаті психоаналітичного, нейролінгвістичного, парапсихологічного, екстрасенсорного впливів тощо. Таку інформацію пропонується позначати категорією "*наскрізні фантоми*".

5. Інформація, що перебуває у колективному несвідомому психіки, яка, можливо, детермінована генотипом людини та космічним інформаційно-змістовним полем і є відображенням досвіду попередніх поколінь [5, с. 262, 263]. Цю інформацію пропонується називати категорією "*гібридні фантоми*". Гібрид (від латин. *hibrida*) – помісь (див. рисунок).

На нашу думку, *особливість латентних мегабітів* полягає у тому, що вони спочатку *транспортуються* до раціональної (розумової) сфери свідомості, де *трансформуються* у логіко-понятійні компоненти, мимовільно чи свідомо аналізуються на *відповідність* особистісним інтересам; у разі невідповідності *оптимізуються* наближено до інтересів людини, після чого *транспортуються* до чуттєвої (емоційної) сфери свідомості, де *трансформуються* у відповідний вид переживань.

Особливість наскрізних та гібридних фантомів – у тому, що вони у раціональній сфері свідомості *не трансформуються* у логіко-понятійні компоненти, не піддаються процесу *відповідності та оптимізації*, а наскрізно транспортуються до чуттєвої сфери свідомості, де трансформуються у відповідні переживання.

Особливість кризисних фантомів полягає у тому, що по застосуванні психоаналітичного методу [8, с. 203] їх можна трансформувати у логіко-понятійні компоненти свідомості, які після процесу визначення *відповідності* піддаються свідомій чи мимовільній *оптимізації*.

Генезис формування та трансформації кризисних фантомів за ключовими словами змісту основних ланок послідовних нейропсихологічних процесів пропонуємо позначити таким логічним ланцюгом: небезпечна подія > транспортация до раціонального рівня свідомості > раціональна трансформація > відповідність > транспортация до чуттєвого рівня свідомості > чуттєва трансформація > мимовільне витіснення до особистісного несвідомого > трансформація у

кризисний фантом > психоаналітичний метод > раціональна трансформація (згадування) > відповідність > оптимізація > транспортация до чуттєвого рівня свідомості > чуттєва трансформація.

Вважаємо, що у системі психологічного захисту оптимізації *психоаналітичний метод* відіграє роль лише засобу (способу) інформаційно-змістовного наповнення фантома щодо надання йому властивостей логіко-понятійних компонентів свідомості.

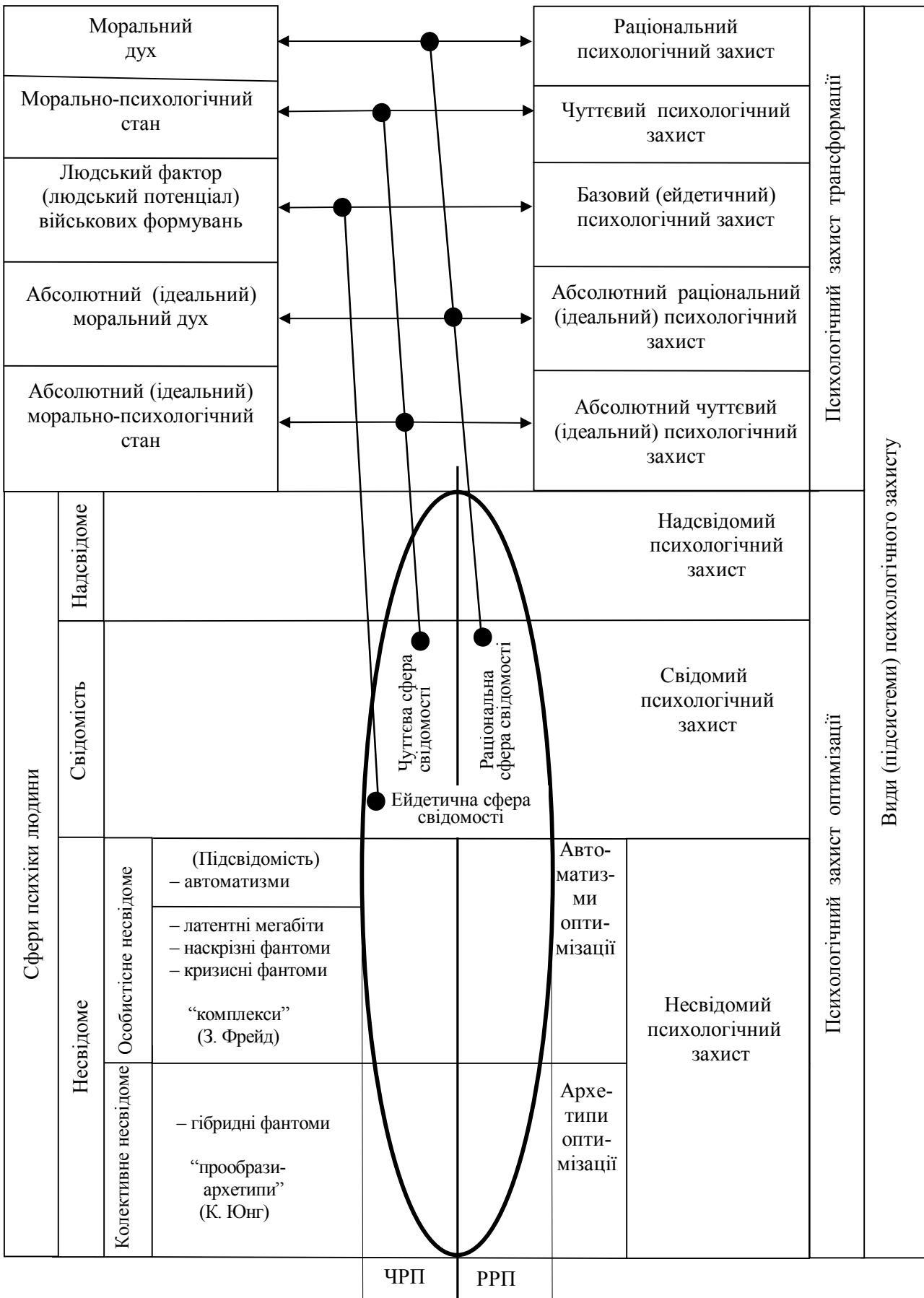
Отже, наведене вище дає нам підстави стверджувати, що є два *види психологічного захисту*: 1) психологічний захист трансформації (відповідно до захисної дії об'єктивної реальності); 2) психологічний захист оптимізації (відповідно до руйнівної дії об'єктивної реальності).

1. Психологічний захист трансформації – це інтегральна єдність відображеного на чуттєвому і раціональному рівнях психіки комплексного забезпечення об'єктивною дійсністю життєдіяльності людини у межах відповідності суспільного буття її інтересам, яка проявляється у душевних переживаннях та перманентно впливає на внутрішню силу, що спонукає до діяльності.

Змістовні компоненти психологічного захисту трансформації пропонуємо класифікувати відповідно до чуттєвої, раціональної та ейдетичної форм існування свідомості. Отже, психологічний захист трансформації включає: раціональний психологічний захист [14, с. 203]; чуттєвий психологічний захист [14, с. 203, 204]; базовий (ейдетичний) психологічний захист [14, с. 203, 204]; абсолютний (ідеальний) раціональний психологічний захист; абсолютний (ідеальний) чуттєвий психологічний захист (див. рисунок).

2. Психологічний захист оптимізації – це сукупність мимовільних психічних процесів, свідомих способів розумової діяльності та практичних дій людини щодо збільшення відповідності суспільного буття її інтересам, наслідком яких є зменшення чи повне усунення неприємних переживань.

Змістовні компоненти психологічного захисту оптимізації пропонуємо класифікувати відповідно до філософського визначення сфер психіки людини, а саме: свідомість, несвідоме, надсвідоме [8, с. 202, 203]. Психологічний захист оптимізації включає: свідомий психологічний захист оптимізації; несвідомий психологічний захист оптимізації; надсвідомий психологічний захист оптимізації (див. рисунок).

Методологія визначення видів (підсистем) та змістовних компонентів системи психологічного захисту

Свідомий психологічний захист оптимізації – це повсякденна усвідомлена та цілеспрямована діяльність щодо збільшення відповідності суспільного буття інтересам особистості, зменшення чи повне усунення неприсмних переживань.

На нашу думку, свідомий психологічний захист можна класифікувати за джерелами, етапами, засобами, способами здійснення та ін., зокрема:

– за джерелами – особистісний та зовнішній;

– за етапами – попереджувальний, безпосередній, реабілітаційний;

– за засобами – розумовий, словесний, жестикуляційний, діяльнісний тощо;

– за способами – навчальний, виховний, соціальний, розважальний, лікувальний та ін.

Формами свідомого психологічного захисту є: витіснення (переключення), заперечення, деперсоналізація, раціоналізація, проєкція, ідентифікація, компенсація, сублімація, регресія, обман, маніпуляція, агресія тощо.

Форма застосування свідомого психологічного захисту у кожному конкретному випадку залежить від особистісних психологічних якостей людини, її толерантності, моральних принципів, життєвого досвіду, освіти, достатку та ін. (див. рисунок).

Несвідомий психологічний захист оптимізації – це сукупність мимовільних психічних процесів для збільшення відповідності суспільного буття людини її інтересам, що зменшує або усуває неприсмні переживання.

Вважаємо, що змістовні компоненти несвідомого психологічного захисту оптимізації доцільно класифікувати відповідно до глибинних рівнів несвідомої сфери психіки людини, а саме особистісного несвідомого, відкритого З. Фрейдом [5, с. 268], та колективного несвідомого, відкритого К. Юнгом [4, с. 300, 301].

Несвідомий психологічний захист оптимізації включає автоматизми оптимізації (на рівні особистісного несвідомого) та архетипи оптимізації (на рівні колективного несвідомого).

Автоматизми оптимізації – це зразки (приклади) оптимізації виявленої невідповідності об'єктивної реальності інтересам особистості та стереотипи різноманітних варіантів попередньої оптимізації, які мимовільно витіснені у

підсвідомість особистісного несвідомого людини.

До автоматизмів оптимізації відносять психічні явища, що пов'язані з переходом від рівня свідомості на рівень *автоматизму*, які витіснені до *підсвідомості*, найближчого до свідомості шару (рівня) особистісного несвідомого [5, с. 266, 267]. Автоматизми психологічного захисту можна класифікувати за способом їх формування. Ті, що формуються мимовільно, без участі свідомості, доцільно називати *автоматизмами буденної оптимізації*, а ті, що формуються свідомо і цілеспрямовано, – *автоматизмами свідомої оптимізації*.

Автоматизми буденної оптимізації формуються неусвідомлено під час повсякденної життєдіяльності людини. Їх неусвідомлене, мимовільне формування здійснюється від народження до завершення життя кожної людини. Автоматизми буденної оптимізації, як правило, залежать від віку людини, терміну і різноплановості суспільної діяльності, періодичності виконання завдань в особливих (надзвичайних, екстремальних) умовах тощо.

Автоматизми свідомої оптимізації формуються усвідомлено. Їх цілеспрямовано може формувати як сама особистість, так і сторонні особи (командири, начальники та ін.). Вони формуються у процесі як навчальної, так і виховної діяльності (психологічна підготовка, психологічне моделювання, тренінги та ін.). До автоматизмів свідомої оптимізації, детермінованих навчально-виховною діяльністю, слід віднести *психологічну стійкість* особового складу як до зовнішніх проявів бою, так і до реальної небезпеки, психологічного і фізичного виснаження, прийняття правильних рішень в умовах постійної зміни й ускладнення обстановки, навички саморегуляції, дисциплінованість, мужність тощо.

Слід усвідомити, що роль психологічного захисту опосередковано можуть виконувати й інші види автоматизмів. До таких доцільно віднести *автоматизми професійної діяльності*. Наприклад, доведені до автоматизму навички розбирання та збирання зброї, прицілювання і стрільби, оцінювання обстановки та прийняття рішень, управління підрозділом та деякі інші формують у військовослужбовців внутрішню психологічну рівновагу, унеможливають (попереджують, нейтралізують) негативні переживання під час виконання службово-

бойових завдань в особливих (надзвичайних, екстремальних) умовах (див. рисунок).

Архетипи оптимізації – це комплекс мимовільних процесів у сфері колективного несвідомого психіки людини щодо зміни виявленої невідповідності об'єктивної реальності її інтересам із забезпечення життєдіяльності, попередження, зниження або позбавлення негативних переживань.

До архетипів оптимізації можна віднести всі форми механізмів психологічного захисту, а саме: витіснення, заперечення, деперсоналізація, раціоналізація, проєкція, ідентифікація, компенсація, сублімація, регресія та ін. Архетипи оптимізації – це лише один із багатьох можливих видів прообразів-архетипів колективного несвідомого.

Надсвідомий психологічний захист – це сукупність різноманітних видів творчої діяльності щодо розроблення методик з діагностики психічних станів та властивостей людини, новітніх способів формування автоматизмів оптимізації, психологічної адаптації та реабілітації для попередження, зменшення чи усунення неприємних переживань.

На нашу думку, надсвідомий психологічний захист можна класифікувати як довільно-творчий психологічний захист та науково-творчий психологічний захист.

Довільно-творчий психологічний захист – це процес формування нових прийомів та способів досягнення відповідності суспільного буття інтересам людини на основі індивідуального та колективного досвіду в умовах повсякденної життєдіяльності для попередження, зменшення чи усунення неприємних переживань.

Довільно-творчий психологічний захист можна поділяти на психологічний захист у народній творчості та особистісний творчий психологічний захист.

Психологічний захист у народній творчості може проявлятися в усній творчості, звичаях, прикладному мистецтві, будівництві та ін.

Особистісний творчий психологічний захист – це цілеспрямований процес створення особистої системи розумової та практичної діяльності для досягнення максимальної відповідності суспільного буття своїм інтересам на основі індивідуального досвіду та науково-теоретичних положень з метою попередження, зменшення чи усунення неприємних переживань.

Науковий творчий психологічний захист – це цілеспрямована науково-теоретична

діяльність, спрямована на дослідження методології, генезису, сутності, змісту, оцінювання психологічного захисту, розроблення методик з діагностики психологічних станів, психологічної адаптації та реабілітації для попередження, зменшення чи усунення неприємних переживань.

До науково-творчого психологічного захисту доцільно віднести: наукові дослідження методології, генезису, сутності, змісту та оцінювання психологічного захисту; розроблення методик і комплексів діагностики психічних властивостей, процесів і станів; розроблення прийомів, способів і методик психологічної реадaptaції, реабілітації та психотерапії.

Отже, *психологічний захист* – це сукупність мимовільних та усвідомлених психічних процесів і способів розумової діяльності, практичних дій щодо трансформації й оптимізації відображення захисної та руйнівної дії об'єктивної реальності у межах відповідності суспільного буття інтересам людини, що проявляється у душевних переживаннях та перманентно впливає на внутрішню силу, яка спонукає до дій.

Компоненти психологічного захисту, розкриті відповідно до структури психіки людини, формують систему психологічного захисту особового складу (див. рисунок). Наведене вище дає змогу визначити її сутність.

Система психологічного захисту особового складу – це стійка сукупність компонентів психологічного захисту трансформації та психологічного захисту оптимізації, що визначені відповідно до структури психіки людини, які комплексно і взаємозалежно впливають на формування нормального психологічного стану військовослужбовців, зниження та усунення негативних душевних переживань особового складу при взаємодії з об'єктивною реальністю.

Подальше опрацювання цієї теми слід спрямувати на розроблення методик щодо психологічного захисту особового складу під час виконання завдань у бойових умовах та в умовах повсякденної життєдіяльності.

Висновки

1. Методологічними засадами визначення генезису, сутності та змісту, психологічного захисту є філософські положення про: єдність і боротьбу протилежностей; захисний і руйнівний впливи об'єктивної реальності на життєдіяльність людини; раціональний та

чуттєвий рівні психіки; свідому, несвідому та надсвідому сфери психіки; раціональну (розумову), чуттєву (емоційну), ейдетичну форми свідомості; наукові висновки щодо особистого (З. Фрейд) і колективного несвідомого (К. Юнг) психіки людини.

2. Генезис психологічного захисту визначається сукупністю послідовних нейропсихологічних процесів внутрішніх систем життєзабезпечення та діяльності людини відповідно до виду інформації, яка є безпосереднім чинником переживань людини.

3. Видами (підсистемами) психологічного захисту є психологічний захист трансформації та психологічний захист оптимізації, які у діалектичній єдності формують і коригують переживання людини. Компонентами психологічного захисту трансформації є раціональний, чуттєвий, базовий, абсолютний раціональний, абсолютний чуттєвий психологічні захисти.

4. Психологічний захист оптимізації здійснюється у свідомій, несвідомій та надсвідомій сферах психіки людини і включає свідомий, несвідомий та надсвідомий психологічні захисти. Автоматизми оптимізації та архетипи оптимізації є компонентами несвідомого психологічного захисту.

5. Детермінантами переживань людини є не тільки явища і предмети навколишньої дійсності, а й різні види інформації, що перебувають у несвідомій сфері її психіки.

6. Важливим компенсаторним засобом психологічного захисту є не витіснення неприємних переживань у підсвідомість, а витіснення неприємної інформації про чинники таких переживань та про самі переживання на рівень особистісного несвідомого. Зазначене витіснення є лише одним із багатьох способів мимовільної та свідомої оптимізації.

7. Психологічний захист одночасно є постійно діючим механізмом психіки та одним із способів розумової діяльності у процесі взаємодії з об'єктивною реальністю щодо забезпечення інтересів людини.

8. Способи психологічного захисту залежать від особистісних психологічних якостей людини, її моральних принципів, життєвого досвіду, освіти, достатку тощо.

Список використаних джерел

1. Журбин, В. И. Понятие психологической защиты в концепциях З. Фрейда и К. Роджерса // Вопросы психологии. – 1990. – № 4. – С. 14–23. [Електронний ресурс] / В. И. Журбин. – Режим

доступу : <http://www.voppsy.ru/issues/1990/904/904014.htm> (дата звернення 01.02.2016). – Назва з екрана.

2. Винославська, О. В. Психологія [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. В. Винославська. – К. : ІНКОС, 2005. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/psychology/vinoslavskaya_psihologiya/part4/4701.htm (дата звернення 21.01.2016). – Назва з екрана.

3. Варій, М. Й. Загальна психологія [Текст] : підручник. / М. Й. Варій. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 968 с.

4. Причепій, Є. М. Філософія [Текст] : підручник / Є. М. Причепій, А. М. Черній, Л. А. Чекаль. – К. : Академвидав, 2007. – 592 с.

5. Алексеев, П. В. Філософія [Текст] : учебник / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : ПБОЮЛ Грачев С. М., 2001. – 608 с.

6. Музика, О. Л. Механізми психологічного захисту в усній народній творчості [Електронний ресурс] / О. Л. Музика, Н. О. Никончук. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/359/1/04.pdf> (дата звернення 07.04.2016). – Назва з екрана.

7. Нестеренко, М. В. Компенсаторні елементи народної творчості до постановки проблеми [Електронний ресурс] / М. В. Нестеренко. – Режим доступу : <http://tur.kosiv.info/ukrainian-culture/440-нестеренко-м-в-компенсаторні-елементи-народної-творчості-до-постановки-проблеми.html> (дата звернення 07.04.2016). – Назва з екрана.

8. Канке, В. А. Філософія. Исторический и системный курс [Текст] : учебник для вузов / В. А. Канке. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Логос, 2005. – 376 с.

9. Філософія [Текст] : підручник / за заг. ред. М. І. Горлача, Є. М. Мануйлова. – Х. : ТОВ Модель світу, 2001. – 664 с.

10. Філософія [Текст] : навч. посіб. / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2000. – 624 с.

11. Філософія [Текст] : підручник / Г. А. Заїченко, В. М. Сагатовський, І. І. Кальний та ін. ; за ред. Г. А. Заїченко та ін. – К. : Вища школа, 1995. – 455 с.

12. Корниенко, С. Химия эмоций [Електронний ресурс] / С. Корниенко. – Режим доступу : <http://ethology.ru/library/?id=287> (дата звернення 07.04.2016). – Назва з екрана.

13. Філософія [Текст] : навч. посібник / С. П. Щерба, М. Г. Тофтул та ін. – К. : Кондор, 2003. – 356 с.

14. Ілляк, О. О. Людський фактор військових формувань: зміст оцінювання та прогнозування [Текст] : монографія / О. О. Ілляк. – Х. : Акад. ВВ МВС України, 2012. – 251 с.

15. Баева, И. А. Психологическая защищённость и психологическая безопасность современного человека [Электронный ресурс] / И. А. Баева. – Режим доступа : <http://go.mail.ru/search?q=%EF%F1%E8%F5%EE%EB%EE%E3%E8%F7%E5%F1%EA%E0%FF%20%E1%E5%E7%EE%EF%E0%F1%ED%EE%F1%F2> (дата обращения 01.01.2011). – Загл. с экрана.

16. Семенова, Н. П. Функциональные особенности деятельности полушарий головного мозга и проблемы развития личности [Электронный ресурс] / Н. П. Семенова. – Режим доступа : <http://journal.sakhgu.ru/archive/2004-01-0.doc> (дата обращения 31.01.2011). – Загл. с экрана.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016 р.

Рецензент – кандидат філософських наук, доцент С. С. Семенов, Національна академія Національної гвардії України, Харків, Україна

УДК 37.011

А. А. Ілляк

СТРУКТУРА СИСТЕМЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ ЛИЧНОГО СОСТАВА

Определены структурные компоненты психологической защиты человека. На основе фундаментальных философских положений о психике человека предложена структура системы психологической защиты личного состава.

Ключевые слова: психологическая защита трансформации, психологическая защита оптимизации, рациональная психологическая защита, чувственная психологическая защита, базовая психологическая защита, сознательная психологическая защита, бессознательная психологическая защита, надсознательная психологическая защита, автоматизмы оптимизации, архетипы оптимизации, латентные мегабиты, сквозные фантомы, кризисные фантомы, гибридные фантомы, моральный дух, морально-психологическое состояние.

UDC 37.011

О. О. Ілляк

STRUCTURE OF THE SYSTEM OF PERSONNEL PSYCHOLOGICAL PROTECTION

Defined structural components of psychological protection of the person. Based on fundamental philosophy provisions about human psyche offered the structure of the system of personnel psychological protection.

Keywords: psychological transformation protection, psychological defense optimization, rational psychological defense, sensual psychological defense, basic psychological defense, conscious psychological defense, unconscious psychological defense, subconscious psychological defense, automatism optimization, archetypes optimization, latent megabytes, through phantoms, crisis phantoms, hybrid phantoms, moral spirit, moral psychological state.

Ілляк Олександр Олександрович – старший викладач кафедри військового навчання та виховання Національної академії Національної гвардії України